ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

ТЕРИТОРИАЛНА КОНЦЕНТРАЦИЯ И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ

Докторант Антоанета Христова[1]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: Настоящият доклад изследва териториалното разпределение и регионалните различия в балнео, спа и уелнес туризма в България към края на 2024 г. Анализът се основава на данни от Националния туристически регистър и обхваща 212 сертифицирани центъра, разположени в 19 области на страната. Изследването идентифицира ясно изразена териториална концентрация, като над половината от обектите са локализирани в четири области – Благоевград, Пазарджик, Варна и Бургас.

Разгледана е структурата на центровете по видове, като се установява водеща роля на спа центровете, съпътствана от по-ограничено, но значимо присъствие на балнеолечебни и уелнес услуги. Анализът на относителните дялове по области разкрива съществени различия в регионалната специализация, като в отделни области се наблюдава ясно изразен превес на определен тип услуги.

Резултатите разкриват наличието на пространствени дисбаланси и неравномерно развитие на здравния туризъм, което поставя необходимостта от целенасочени политики за балансирано регионално развитие и по-ефективно използване на наличния ресурсен потенциал.

Ключови думи: балнео, спа и уелнес туризъм; регионални различия; локализация.

Въведение

Балнео, спа и уелнес туризмът се утвърждават като едни от най-динамично развиващите се сегменти на туристическата индустрия както в световен мащаб, така и в България (Басмаджиева, 2020; Башова, 2022; Bardukova, 2024). Нарастващият интерес към здравословния начин на живот, превенцията на заболяванията и възстановяването на физическото и психическото благосъстояние стимулира развитието на разнообразни туристически услуги, свързани с използването на природни ресурси и специализирани процедури (Копринаров & Маринов, 2012; Башова, 2022). Благоприятните природно-географски условия, богатството на минерални извори и наличието на традиции в балнеолечението създават предпоставки България да се развива като конкурентоспособна дестинация за балнео, спа и уелнес туризъм (Копринаров, 2015; Кацарова, 2022).

Развитието на тези подвидове туризъм и тяхната пространствена локализация зависи от взаимодействието на различни фактори – политически, природно-географски, икономически, социални, културни, и тяхното проявление на регионално ниво (WTO&ETC, 2018). На свой ред секторът на

[1] a.hristova@uni-svishtov.bg

балнео, спа и уелнес туризма представлява съществен стимул за местното икономическо развитие чрез редица преки, косвени и индуцирани ефекти. Ползите за местните общности – създаване на работни места, генериране на доходи, търсене на местни стоки и услуги, са свързани както с развитието на сектора като цяло, така и с вътрешно-секторната специализация. Също така развитието на специализираните форми на туризъм, като разглежданите тук подвидове на здравния туризъм, могат да помогнат за устойчивото развитие на туризма в страната (Концепция за туристическо райониране на България, 2015; Bozhinova & Georgieva, 2023).

Значимостта на балнео, спа и уелнес туризма за регионалното развитие от една страна, и обусловеността му от различни фактори от друга, мотивира изследването на пространственото разпределение и степента на регионална специализация на здравно-туристическите дейности.

Настоящият доклад има за цел да изследва териториалната концентрация и регионалните различия в развитието на балнео, спа и уелнес туризма в България, както и да анализира степента на регионална специализация на сектора. За постигането на тази цел са използвани данни за броя и относителните дялове на балнео, спа и уелнес центровете по области през 2024 г., както и показатели, свързани със съотношението между броя на центровете и действащите предприятия в страната по данни на Националния статистически институт (НСИ, 2026).

Изследването се основава на сравнителен и териториален анализ, чрез който се проследяват регионалните диспропорции и степента на концентрация. Представената информация позволява да се открояят областите с най-висока специализация в балнео, спа и уелнес туризма и подчертава значението на сектора за регионалното икономическо развитие.

1. Териториална структура на балнео, спа и уелнес центровете в България

Съгласно Националния туристически регистър, Балнеолечебни (медикъл СПА), СПА, уелнес и таласотерапевтични центрове (Министерство на туризма, 2026) към 31.12.2024 г., в страната валидни сертификати са имали общо 212 балнео, спа и уелнес центъра. Те са били разположени в 19 области на страната. (вж. Таблица 1)

Най-голям е броят на центровете в областите Благоевград и Пазарджик - по 32, а най-малък - в областите Видин, Враца, Габрово, Русе, Силистра и Сливен - по 1 център. Общо в 9 области има 10 или повече центъра, като първите четири в списъка - Благоевград, Пазарджик, Варна и Бургас, обхващат повече от половината центрове (общо 54,7%).

Област Благоевград обхваща много общини, богати на природни ресурси. Тук може да посочим Сандански, Банско, Разлог и Петрич. С множеството минерални извори, планини със специфичен микроклимат,

гори с богато биоразнообразие и естествени речни екосистеми, областта е подходяща както за балнео, спа и уелнес туризъм, така и за съчетаването им с планински, приключенски, спортно-развлекателен, риболовен и екотуризъм. Не случайно в Концепцията за туристическо райониране на България (Концепция за туристическо райониране на България, 2015) туристическият район Рила-Пирин, в който попада област Благоевград, е определен като подходящ за развитие на подвидове на здравния туризъм.

Таблица 1
Балнео, спа и уелнес центрове в България през 2024 г. по области

Област	Балнео	Спа	Уелнес	Общо	Дял (%)
област Благоевград	2	24	6	32	15,1
област Пазарджик	9	22	1	32	15,1
област Варна	9	11	7	27	12,7
област Бургас	4	18	3	25	11,8
област Пловдив	5	8	4	17	8,0
област София	1	7	8	16	7,5
област Стара Загора	10	4	0	14	6,6
област Добрич	4	4	3	11	5,2
Софийска област	1	8	1	10	4,7
област Смолян	0	8	1	9	4,2
област Кюстендил	2	2	2	6	2,8
област Монтана	1	3	0	4	1,9
област Велико Търново	0	2	1	3	1,4
област Видин	0	1	0	1	0,5
област Враца	0	0	1	1	0,5
област Габрово	0	0	1	1	0,5
област Русе	0	0	1	1	0,5
област Силистра	0	1	0	1	0,5
област Сливен	0	1	0	1	0,5
Общо	**48**	**124**	**40**	**212**	**100,0**
Дял (%)	**22,6**	**58,5**	**18,9**	**100,0**	**-**

Източник: Национален туристически регистър (Балнеолечебни (медикъл спа), спа, уелнес и таласотерапевтични центрове) и изчисления на автора.

В област Пазарджик са разположени някои от най-известните места за здравен туризъм. Сред тях изпъква Велинград, известен като „спа столицата на Балканите“, поради големия си брой лековити минерални извори и впечатляваща природа, в сърцето на Родопите. разположен в туристически район Родопи богатство. Други популярни дестинации в областта са Стрелча и Панагюрище (Долина на розите), Септември (Тракия) и Ракитово (Родопи).

Областите Варна и Бургас се характеризират с морския туризъм, благоприятните климатични условия и наличието на минерални извори, луга и лечебна кал. Вече съществуващата развита туристическа инфраструктура по Черноморското крайбрежие улеснява ускореното развитие на

подвидове на здравния туризъм в тях. Значителна част от хотелските комплекси предлагат балнео, спа и уелнес услуги като допълнение към традиционния морски отдих. За област Варна съществен принос имат общините Балчик и Шабла, както и курортните комплекси Св. Св. Константин и Елена, Златни пясъци, Албена, където са концентрирани множество спа и уелнес центрове. В област Бургас важни балнео, спа и уелнес центрове се намират в районите на Поморие, Бургаски минерални бани и Слънчев бряг. И за двете области е характерна силна сезонност, обусловена от доминиращото значение на летния морски туризъм. Въпреки това развитието на балнео, спа и уелнес услугите в тях създава възможности за удължаване на туристическия сезон и за диверсификация на туристическото предлагане. Това превръща здравния туризъм във важен фактор за повишаване конкурентоспособността на Варненския и Бургаския черноморски туристически райони и за стимулиране на регионалното икономическо развитие.

Общо за страната от сертифицираните центрове 48 са балнеолечебни, 124 са спа, а 40 са уелнес центъра. Спа центровете доминират, тъй като обхващат повече от половината центрове (58,5%), докато при балнеолечебните и уелнес центровете е налице равнопоставеност – те са с приблизително равни дялове (22,6% срещу 18,9%).

Таблица 2
Относителни дялове на балнео, спа и уелнес центровете по области на България за 2024 г.

Област	Дял Балнео (%)	Дял Спа (%)	Дял Уелнес (%)
област Благоевград	6,3	75,0	18,8
област Пазарджик	28,1	68,8	3,1
област Варна	33,3	40,7	25,9
област Бургас	16,0	72,0	12,0
област Пловдив	29,4	47,1	23,5
област София	6,3	43,8	50,0
област Стара Загора	71,4	28,6	0,0
област Добрич	36,4	36,4	27,3
Софийска област	10,0	80,0	10,0
област Смолян	0,0	88,9	11,1
област Кюстендил	33,3	33,3	33,3
област Монтана	25,0	75,0	0,0
област Велико Търново	0,0	66,7	33,3
област Видин	0,0	100,0	0,0
област Враца	0,0	0,0	100,0
област Габрово	0,0	0,0	100,0
област Русе	0,0	0,0	100,0
област Силистра	0,0	100,0	0,0
област Сливен	0,0	100,0	0,0
Общо	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Източник: Изчисления на автора.

Значението на различните видове центрове варира по области (вж. Таблица 2). *Балнеолечебните центрове* доминират само в област Стара Загора (71,4%) и имат значим дял в областите Добрич (36,4%, лагунно-лиманна кал в Балчик и лиманна кал в Шабла), Варна (33,3%, лиманна кал) и Кюстендил (33,3%, торфена кал). *Спа центровете* преобладават в 7 области – Смолян (88,9%), Софийска (80,0%), Благоевград (75,0%), Бургас (72,0%) Пазарджик (68,8%), Монтана (75,0%) - 3 от общо 4 сертифицирани центъра и Велико Търново (66,7%) като обърнем внимание, че те са 2 от общо 3 сертифицирани центъра, и имат значим дял в областите Пловдив (47,1%), Варна (40,7%), област София (43,8%), Добрич (36,4%) и Кюстендил (33,3%). Те са представени най-слабо в област Стара Загора, но дори и там делът им е 28,6%. *Уелнес центровете* имат най-голям относителен дял (50,0%) в област София-столица. Значим е делът им в областите Кюстендил (33,3%), Добрич (27,3%), Варна (25,9%), и Велико Търново (33,3% , 1 уелнес център от общо 3 центъра за областта). В останалите области те заемат по-малко от една четвърт от центровете.

Наблюдаваните различия са показателни за ясно изразена пространствена концентрация на различните видове услуги (балнео, спа и уелнес) по области. Формираната регионална специализация, проявяваща се както като основна, така и като допълваща специализация в комбинация с алтернативни форми на туризъм, се обуславя от взаимодействието между ресурсната осигуреност на района и интензивността на туристическото търсене на здравни услуги (Bozhinova & Georgieva, 2023).

Извършеният анализ на териториалната структура показва наличие на ясно изразена пространствена концентрация и различна степен на регионална специализация на балнео, спа и уелнес туризма в България. Наблюдаваните различия се обуславят както от природно-ресурсния потенциал на отделните области, така и от степента на развитие на туристическата инфраструктура и инвестиционната активност. Това налага по-задълбочено изследване на мястото и значението на сектора в икономическата структура на отделните региони.

2. Значение на балнео, спа и уелнес центровете в България

Анализът на абсолютния брой на предприятията показва определени териториални специфики, но не може да разкрие пълната картина, тъй като областите се различават по степента на своето икономическо развитие, както и по привлекателността си за правене на бизнес. Съпоставянето на балнео, спа и уелнес центровете с общия брой на предприятията в 19-те области и с броя на предприятията в сектор I “Хотелиерство и ресторантьорство” дава възможност да се разкрият допълнителни особености на регионалната специализация на здравния туризъм (вж. Таблици 3 и 4). За

улеснение на интерпретацията, балнео, спа и уелнес центровете са представени в процент и/или на 1000 действащи предприятия.

Броят на предприятията, занимаващи се със здравен туризъм е малък, в сравнение с общия брой действащи предприятия в страната. Средно за България на 1000 действащи предприятия се пада само по **0,4** (по-малко от половин) балнео, спа или уелнес центъра, което дава представа за равнището на развитие на специализираните услуги в здравния туризъм.

За някои области показателят има по-големи стойности, което говори за по-силно присъствие на здравнотуристическите дейности - в област Пазарджик, където се регистрира най-високата стойност от 2,6 на хиляда, както и в областите Благоевград (1,4), Смолян (1,3) и Добрич (1,1). На обратния полюс са областите, където присъствието на предприятия в областта на здравния туризъм е изключително слабо - София-столица (0,1), Враца (0,1), Русе (0,1) и Сливен (0,1).

Слабото присъствие на предприятия в сферата на балнео, спа и уелнес туризма в София се обуславя от структурата на местната икономика и спецификата на туристическото развитие на столицата. София е силно диверсифициран икономически център, в който доминират търговията, финансовите услуги, информационните технологии и администрацията. Поради големия общ брой предприятия относителният дял на балнео, спа и уелнес обектите остава нисък, което не позволява секторът да се оформи като водеща специализация. Туристическият профил на столицата е ориентиран основно към бизнес, културен и градски туризъм, характеризиращ се с краткосрочни посещения, а не с продължителен възстановителен престой. Допълнително влияние оказва конкуренцията на утвърдени балнеоложки и спа дестинации като Велинград, Хисаря, Сандански, Девин и Поморие, които разполагат с по-силна специализация и традиции в балнеолечението. Високите цени на земята, строителството и поддръжката в столицата също ограничават развитието на мащабни спа комплекси. Въпреки това София притежава потенциал за развитие на градски уелнес и спа туризъм чрез съчетаване на бизнес туризма с услуги за релакс и възстановяване, подпомогнато от наличието на минерални води, голям пазар и добра международна свързаност.

Малкият брой на предприятия в сферата на балнео, спа и уелнес туризма в областите Враца, Русе и Сливен се дължи на съвкупност от природно-ресурсни, икономически и инфраструктурни фактори. Тези области не са утвърдени като разпознаваеми балнео и спа дестинации и не притежават изграден туристически имидж, характерен за центрове като Велинград, Хисаря, Сандански и Поморие. Макар в част от регионите да съществуват минерални извори, техният потенциал остава недостатъчно развит поради липса на модерна туристическа инфраструктура, инвестиции и ефективна маркетингова стратегия. Икономическата структура на областите е

насочена предимно към индустрия, транспорт, логистика и селско стопанство, което ограничава специализацията в туристическия сектор. Допълнително влияние оказват демографските проблеми, миграцията и ниската инвестиционна активност, които затрудняват развитието на туристическа база и привличането на квалифициран персонал. Недостатъчната транспортна достъпност и по-слабите туристически потоци също намаляват конкурентоспособността на тези области спрямо утвърдените здравно-туристически центрове.

Въпреки това и трите области притежават определен потенциал за развитие на алтернативни форми на здравен туризъм. Комбинирането на природни дадености, културно-исторически ресурси и възможности за екотуризъм би могло да създаде предпоставки за по-устойчиво развитие на сектора в бъдеще, особено при наличие на целенасочени инвестиции и регионални политики за туристическа диверсификация.

Таблица 3
Балнео, спа и уелнес центрове спрямо действащите предприятия

Област	Балнео, спа и уелнес центрове на 1000 предприятия, бр.	Балнео, спа и уелнес центрове на 1000 предприятия в сектор I "Хотелиерство и ресторантьорство", бр.
област Благоевград	1,4	21,1
област Пазарджик	2,6	37,7
област Варна	0,8	15,5
област Бургас	0,7	7,0
област Пловдив	0,4	8,3
област София	0,1	3,3
област Стара Загора	0,8	18,0
област Добрич	1,1	19,0
Софийска област	0,8	11,5
област Смолян	1,3	16,4
област Кюстендил	0,8	11,7
област Монтана	0,7	12,9
област Велико Търново	0,3	4,3
област Видин	0,3	4,2
област Враца	0,1	2,5
област Габрово	0,2	2,4
област Русе	0,1	1,9
област Силистра	0,2	4,7
област Сливен	0,1	2,7
Общо за страната	**0,4**	**8,6**

Източник: Изчисления на автора.

Таблица 4
Балнео, спа и уелнес центрове спрямо действащите предприятия и средното за страната

Област	Балнео, спа и уелнес центрове на 1000 предприятия, % спрямо средното за страната	Балнео, спа и уелнес центрове на 1000 предприятия в сектор I "Хотелиерство и ресторантьорство", % спрямо средното за страната
област Благоевград	303,6	245,1
област Пазарджик	586,6	439,0
област Варна	168,9	180,4
област Бургас	166,0	81,2
област Пловдив	81,8	96,4
област София	26,6	38,6
област Стара Загора	179,7	209,9
област Добрич	235,5	220,6
Софийска област	176,7	133,4
област Смолян	292,6	190,4
област Кюстендил	182,1	136,3
област Монтана	166,6	150,1
област Велико Търново	56,1	49,9
област Видин	65,9	48,5
област Враца	33,0	29,6
област Габрово	34,2	27,9
област Русе	17,5	22,2
област Силистра	40,7	54,4
област Сливен	23,1	30,9

Източник: Изчисления на автора.

Съотношението спрямо действащите предприятия в сектор I "Хотелиерство и ресторантьорство" показва в каква степен дейностите в здравния туризъм участват в общата дейност на хотелиерството и ресторантьорството. Средно за страната на 1000 действащи предприятия в сектора се падат по 8,6 балнео, спа или уелнес центъра. Най-високите стойности са за областите Пазарджик (37,7) и Благоевград (21,1), а най-ниските – за областите Враца (2,5), Габрово (2,4) и Русе (1,9).

Сравнено със средните значения на показателите за цялата страна може да се отбележи, че област Пазарджик има най-висока стойност - 586,6% повече балнео, спа и уелнес центрове на 1000 предприятия и 439,0% повече на 1000 предприятия в сферата на хотелиерството и ресторантьорството. Също със стойности значително над средното за страната са областите Смолян (съответно 292,6% и 190,4%), Благоевград (съответно 303,6% и 245,1%) и Добрич (съответно 235,5% и 220,6%). Най-ниски значения спрямо средното за страната отчитат областите Русе (съответно

17,5% и 22,2%), Сливен (съответно 23,1% и 30,9%) и София-столица (съответно 26,6% и 38,6%).

Анализът на съотношението между броя на балнео, спа и уелнес центровете и действащите предприятия в сектор I „Хотелиерство и ресторантьорство“ показва ясно изразени различия в степента на регионална специализация на областите в България. Данните свидетелстват, че здравният туризъм има значително по-голяма роля в туристическата структура на някои региони, докато в други неговото присъствие остава ограничено.

Област Пазарджик се отличава със значително по-високи от средните за страната стойности както по отношение на броя балнео, спа и уелнес центрове на 1000 действащи предприятия, така и спрямо предприятията в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. Това показва водещата роля на областта в развитието на здравния туризъм, обусловена от наличието на утвърдени курортни центрове и благоприятна ресурсна база. Висока степен на специализация се наблюдава и в областите Благоевград, Смолян и Добрич, където балнео, спа и уелнес туризмът заема важно място в икономическата и туристическата структура. Развитието на сектора в тези региони се обуславя от съчетанието на природни ресурси, благоприятни климатични условия и развита туристическа инфраструктура. От друга страна, областите Русе, Сливен и София се характеризират с най-ниски стойности спрямо средното за страната, което показва слаба специализация в сферата на балнео, спа и уелнес туризма. Там туристическата дейност приема други форми, а здравният туризъм заема сравнително ограничено място в структурата на местната икономика.

Следователно, анализът потвърждава наличието на ясно изразена териториална концентрация и регионална специализация на балнео, спа и уелнес туризма в България. Секторът е най-силно развит в области с благоприятни природни ресурси, утвърдени туристически традиции и висока степен на туристическа специализация, което подчертава неговото значение като фактор за регионално икономическо развитие и конкурентоспособност.

Връзката между развитието на туризма като цяло и развитието на подвидовете балнео, спа и уелнес туризъм може да се проследи на Фигура 1. Забелязва се, че областите, в които делът на предприятията в сектор I “Хотелиерство и ресторантьорство” е по-висок, регистрират и по-голям брой балнео, спа и уелнес центрове на 1000 действащи предприятия. Коефициентът на корелация между броя на предприятията в сектор I “Хотелиерство и ресторантьорство” на 1000 действащи предприятия и на броя на балнео, спа и уелнес центровете на 1000 действащи предприятия има стойност **0,421**, която показва умерена, положителна зависимост. Увеличаването на дела на предприятията в сектор “Хотелиерство и ресторантьорство” се асоциира с нарастване и на дела на центровете за балнео, спа и уелнес услуги.

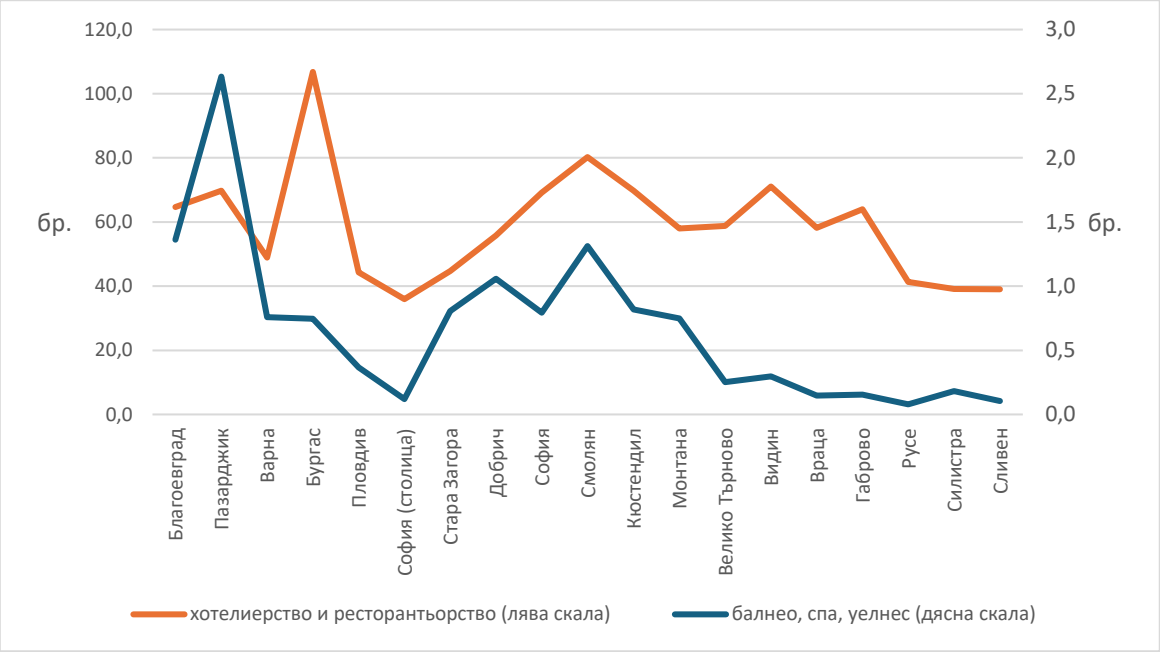

Фигура 1. Брой предприятия в сектор "Хотелиерство и ресторантьорство" и брой балнео, спа и уелнес центрове на 1000 действащи предприятия.

Това означава, че развитието на туристическата и обслужващата инфраструктура създава благоприятни условия за разширяване на дейностите, свързани с балнео, спа и уелнес туризма. Получените резултати потвърждават, че балнео, спа и уелнес секторът е тясно обвързан с общото развитие на туристическата индустрия и се развива по-интензивно в области с по-висока концентрация на туристически предприятия. В същото време умерената стойност на зависимостта показва, че върху развитието на сектора оказват влияние и други фактори, като наличието на минерални ресурси, туристическа специализация, инвестиционна активност и регионална инфраструктура.

Получените резултати доказват, че развитието на балнео, спа и уелнес туризма е тясно свързано както с общото развитие на туристическия сектор, така и с наличието на природни ресурси, инфраструктура и инвестиционна активност. Регионите с по-висока туристическа специализация демонстрират и по-силно присъствие на здравно-туристически дейности, което подчертава ролята на сектора като фактор за регионална конкурентоспособност и икономическо развитие.

Заключение

В резултат от проведеното изследване могат да бъдат откроени съществени териториални различия в развитието на балнео, спа и уелнес туризма в България. Анализът показва, че дейността е концентрирана предимно в области, разполагащи с благоприятни природни ресурси, добре

развита туристическа инфраструктура и утвърдени традиции в използването на минерални води и лечебни практики. Това води до формирането на ясно изразени регионални центрове на специализация, които играят важна роля за развитието на местната икономика и туристическия сектор. В същото време сравнението между броя на балнео, спа и уелнес центровете и действащите предприятия показва различна степен на икономическа специализация между отделните региони, което подчертава неравномерния характер на развитието.

Необходимо е по-балансирано териториално развитие на сектора. Част от областите все още не използват в достатъчна степен своя ресурсен и туристически потенциал, което ограничава възможностите им за икономическо активизиране. В тази връзка бъдещото развитие на балнео, спа и уелнес туризма следва да бъде насочено към насърчаване на инвестициите, подобряване на инфраструктурата и провеждане на регионални политики за устойчиво използване на природните ресурси и повишаване качеството на туристическите услуги.

Използвана литература

Bardukova, L. (2024). Health and Wellness Tourism: Current Trends and Strategies in the Bulgarian Tourism industry. *Electronic Journal "Economics and Computer Science"*(2), 22-36.

Bozhinova, M., & Georgieva, K. (2023). Sustainable Development of Destination Bulgaria through Alternative Forms of Tourism. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 1126*(1), 1-12.

World Tourism Organisation, & European Travel Commission. (2018). *Exploring Health Tourism.* Madrid: UNWTO, ETC. doi:https://doi.org/10.18111/9789284420209

Басмаджиева, С. (2020). *Маркетингово управление на здравния туризъм 2020 (Докторска дисертация, УНСС-София).* София: УНСС.

Башова, В. (2022). Анализ на факторните възможности за спа туризма [Докторска дисертация, УНСС]. In В. Башова. София: УНСС.

Кацарова, С. (2022). *Възможности за позиционирането на България на международния пазар като целогодишна дестинация за здравен, медицински, спа и уелнес туризъм [Докторска дисертация, МУ-Варна]*. Варна: Медицински университет "Проф. д-р Параскев Стоянов".

Концепция за туристическо райониране на България (2015).

Копринаров, Б. (2015). Здравен туризъм – предизвикателства и бъдеще в постиндустриален свят. *Годишник Университет „Проф. д-р Асен Златаров" – Бургас, 44*(2), pp. 257-263.

Копринаров, Б., & Маринов, С. (2012). Глобализация и тенденции в развитието на здравния туризъм. *Годишник Университет „Проф. д-р Асен Златаров" – Бургас, 41*(2), pp. 90-97.

Министерство на туризма. (2026). Retrieved from https://ntr.tourism.government.bg/: https://ntr.tourism.government.bg/CategoryzationAll.nsf/spa.xsp

НСИ. (2026). *Районите, областите и общините в Република България 2024.* София: НСИ.

TERRITORIAL CONCENTRATION AND REGIONAL DIFFERENCES IN BALNEO, SPA AND WELLNESS TOURISM IN BULGARIA

PhD student Antoaneta Hristova[2]
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: This report examines the territorial distribution and regional differences in balneo, spa and wellness tourism in Bulgaria by the end of 2024. The analysis is based on data from the National Tourist Register and covers 212 certified centres located in 19 districts of the country. The study identifies a clearly expressed territorial concentration, with over half of the sites located in four districts – Blagoevgrad, Pazardzhik, Varna and Burgas.

The structure of the centres by type is examined, establishing a leading role of spa centres, accompanied by a more limited but significant presence of balneological and wellness services. The analysis of the relative shares by district reveals significant differences in regional specialization, with a clear predominance of a certain type of service observed in individual districts.

The results reveal the presence of spatial imbalances and uneven development of health tourism, which poses the need for targeted policies for balanced regional development and more effective use of the available resource potential.

Keywords: balneo, spa and wellness tourism; regional differences; localization.

[2] a.hristova@uni-svishtov.bg